تێگەی سیاسەت لای ماکیاڤێلی

شەکوە مەحمود زادە   لە فارسییەوە: پێشرەو محەمەد

پێشگۆتن

ناوبانگی ماکیاڤێلی وەکو بانگەشەکار و بەرگریکاری سیاسەتی هێز، تا ئەمرۆش لە سەرتاسەری جیهاندا ماوەتەوە. نووسراوە سیاسییەکانی، ئەوی لە لای هەندێک لە رەخنەگران، وەکو ئاراستەکەری بەرژەوەندی دەستەڵاتداران و پاساوی سوودوەرگرتن لە دەسوێژێک بۆ گەیشتن بە ئامانج، ناسێنراوە، بەڵام دوالیزم و دوورەهەندی هزری ماکیاڤێلی، نیشانەی بەردەوامی و تازەیی ئەوە. هێشتاش دوای نزیکەی پێنج سەدە، هزرە سیاسییەکانی ماکیاڤێلی شیاوی لێکۆڵینەوەن و هزری زۆرینەی ئەو توێژەرانەی بەخۆیەوە مژوول کردووە، کە لەتەک لێتوێژینەوەی سیاسییدا خەریک دەبن. ئەم نووسینە، هەوڵێکە بۆ خستنەرووی دووبارەی هزرەکانی ئەم هزرڤانە سیاسییە مەزنەی قۆناغی رێنیسانس و هاوکات هەوڵێکە بۆ ناسینی پێگەی ماکیاڤێلی لە نێو مێژووی هزرە سیاسییەکاندا.

پێگەی ماکیاڤێلی لە نێو مێژووی هزری سیاسیدا

ئەو پرسیارانەی لەلایەن ماکیاڤیلییەوە لە سەرەتای سەدەی شازدەهەمدا سەرەتای گرتبوو، هێشتاش شیاوی لێتوێژینەوە

و گفتوگۆن لە سیاسەتدا. پرسە گرنگەکانی جێ سەرنجی ماکیاڤێلی بریتین لەوەی، کە پەیوەندی نێوان سیاسەت و مۆراڵ چییە و پێویستە چۆن بێت؟ ئایا سیاسەتڤانێک دەبێت تەنها سەبارەت بە سەرکەوتنی کار و کردارەکانی خۆیەوە بیهزرێت، یان پێویستە پەیڕەوی لە یاسا گشتییە مۆرالییەکان بکات؟ تیۆری و فەلسەفەی سیاسیی دەتوانێت چ ڕێسایەک لەخۆبگرێت بۆ کرداری سیاسیی؟ ئایا ڕێساگەلی گشتیی بروایپێکراو و باو هەن سەبارەت بە سەرکەوتن بۆ کرداری سیاسیی یان سەرکەتنی سیاسیی زیاتر لە ئەنجامی کاردانەوە سەبارەت بە نەرمینواندن و خۆگونجێن پەیوەست بە هەلومەرجە جیاوازەکان، کە شیاوی دەستەبەربوون بێت؟ ئاسۆکانی سیاسەت چۆن لەتەک یاسامەندییە تەواو پەرەسەندووە مێژووییەکان پەیوەندی دەگرن؟ ئایا شتێکی پەرەسەندووی جیهانی لە مێژوودا بوونی هەیە؟ یان هەر قۆناغێکی پەرەسەندن لە مێژوودا، قۆناغێکی پەرەسەندن یان وەرچەرخان بەدوای خۆیدا دەهێنێت؟ تەواوی ئەم پرسیارانە، پەیوەستن بە هزرڤان و تیۆریستێکی فلۆرەنسی سەدەی شازدەهەم.

سپینۆزا و ڕۆسۆ، لە فەلسەفە سیاسییەکەی خۆیاندا، هەمیشە پەیرەویان لە ماکیاڤێلی کردووە. لە سەرەتای سەدەی نۆزدەهەمدا، هێگل و فیختە، کە هاوچەرخ و بینەری دارمانی ئیمپراتۆریی رایشی کۆتی ئەلمانی بوون، بۆ وەلامدانەوەی پرسیارە سیاسییەکانی خۆیان، بۆ کتێبەکانی ماکیاڤێلی دەگەڕانەوە. لە سەدەی بیستەمدا، هەم مۆسۆلۆنی و هەم گرامشی، کە نەیاری ئەو و لە زیندانەکانی ئەودا بوو، باوەڕییەکانی خۆیان پەیوەست دەکرد بە ماکیاڤێلییەوە و بۆ هزر و ڕامانە سیاسییەکانی خۆیان، بۆ ماکیاڤێلی دەگەڕانەوە.

بەم چەشنە، ماکیاڤێلی توانی وەکو "ڕێبەری هزریی" کێشە و ڕەوت و تاکە جۆراوجۆرەکان و هەندێکجاریش دژبەری خۆی، بلۆزرێتەوە.

ئەم دۆزینەوەیە لە لایەکەوە دروستە، لەبەرئەوەی ماکیاڤێلی لە تەواوی نووسراوە سیاسییەکانی خۆیدا، هەرگیز بە جەختەوە لایەنگیری ڕەوتێکی سیاسیی ناکات. لە نووسراوەکانی ئەودا دەشێت چەندین دەربرین بلۆزرێنەوە، کە زیاتر کۆنزەرڤاتیڤانە، یان زیاتر چاکسازیخوازانە و یان زیاتر شۆرشگێرانەیە. کۆنزەرڤاتیڤە ئینگلیزی و ئەمەریکاییەکان، زیاتر کتێبی "گوتارەکان" دەکەنە ڕۆژەڤی خۆیان، لە کاتێکدا شۆڕشگێڕانی وەکو ڕۆسۆ و گرامشی و سیاسییەکانی ئەوروپای کیشوەری، زیاتر ئاراستە ڕووەو کتێبی "میر" وەردەگرن. هەمان شت، دژبەری لە نێو نووسینەکانی ئەودا هێناوەتە ئارا و خستنەرووی ئەم دژبەرییەش، ئامانجی سەرەکی ئەم نووسینە پێکدەهێنێت.

چ سیاسەتێک باشترین سیاسەتە؟ ئەم پرسە بۆ ماکیاڤێلی هیچ گرنگییەکی نەبوو، بەلکو ئەو لە هەلومەرجە باوە سیاسییەکانەوە سەرەتایدەگرت. تەنانەت لەمەش زیاتر: هەم ڕێبەری شۆرش جیامپی لە ئیتالیا، کە دەیخواست دەستەلات مۆنۆپۆل بکات و هەم چزارە بۆرژا (یان سیزار بۆرژیا)، کە دەیویست دەستەلاتەکەی خۆی بپارێزێت، بوونە جێ سەرنج و ڕامانە سیاسییەکەی ماکیاڤێلی. لە هەموو پنتە تیۆرییە سیاسییەکاندا، شتێک ڕوانینی ماکیاڤێلی مژوولکردبوو: هونەری ڕاست، و ئەمە لای ماکیاڤێلی واتا کرداری سیاسیی، کە بۆ سەرکەوتن گۆڕا. ئەمە ئەو دەرەنجامەی لێکەوتەوە، کە تێڕوانینەکانی ئەو بوونە جێ سەرنج و سوودلێوەرگرتنی بزووتن و ڕەوتە جیاوازە سیاسییەکان. هاوکات پێکهاتەی بناغەیی نووسراوەکانی ماکیاڤێلی لە بنەڕەتدا کۆماریخوازانەیە و هۆشی بەبەر پێکهاتەی دیمۆکراسیی خۆرئاواییدا کردووە. ئەم باوەرییەی، کە ماکیاڤێلی کۆماریخوازێکی مەزنە، لەوانەیە وەکو پارادۆکس دەربکەوێت، لەبەرئەوەی هەم ژاکۆبنەکان و هەم ناپلیۆن ئەویان خوێندۆتەوە و سوودیان لێوەرگرتووە، هەروەها لینین و مۆسۆلۆنی پەیرەویان لە هەندێک تێڕوانینەکانی ماکیاڤێلی کردووە. سەربارێ ئەمە، پێویستە بگوترێت ئەگەر ئێمە ماکیاڤێلی وەکو ڕێبەری هزری حکومەتی تیرۆرئاسای ژاکۆبنەکان و جەنگە داگیرکارییەکانی ناپلیۆن، هەروەها بە ڕێبەری هزری کۆمیونیزم و فاشیزم بزانین، ئەوا تێڕوانینەکانی ئەومان وەرگێڕاوەتە سەر وێنەیەکی کاریکاتێری. لێرەدا هاودەنگ لەتەک ڕۆسۆ، پێویستە بیێژین: "ماکیاڤێلی لەژێر پەردەی پەروەردەکردنی پاشاکان، ڕاستییەکەی وانەی فێری نەتەوەکان کردووە. میری ماکیاڤێلی، لە ڕاستیدا، کتێبی کۆماریخوازانە". بەو جۆرەی دواتر دەبینین، دەستکەوتە هزرییەکانی ماکیاڤێلی ڕووەو دۆزینەوەی یاسامەندییە زاڵەکان بەسەر زانست و

سیاسەتدا ئاراستەی وەرگرتووە و ئەو دەستوور و ڕێسایانەی ئەو بۆ کرداری سیاسیی دەیخاتەروو-سەرباری دەرکەوتنی پارادۆکسەکەی- گۆڕاوە بۆ دیمۆکراسی. لەتەک ماکیاڤێلیدا گۆڕانێکی نموونەیی لە فەلسەفەی سیاسیی کلاسیکی جیهانی ئەنتیکە و هەروەها تێگەیشتنی سیاسەت لە سەدەکانی نێڤین ڕوومەو هزری سیاسیی نوێسەردەم (یان مۆدێرن)، ڕوودەدات، کە دواتر تەواوی تیۆروانین و تیۆرییە سیاسییەکانی نوێسەردەم ئەم پێکهاتەیە دەکەن بە بنەرەتی خۆیان. ماکیاڤێلی شێوازی پرسی سیاسەتی دووبارە دارشتۆتەوە، و هەروەها ڕێکبەند و لە نوێوە فۆرمولەکەی کردۆتەوە و لەم ڕوانگەیەوە دەشێت وەک دانەری زانستی سیاسیی مۆدێرن بناسرێت.

پێکهاتەی قۆناغی ڕێنیسانس

یاکوب بۆرکهارت، هزرڤانی گەورەی سویسرایی، لە کتێبەکەیدا بە ناوی "کلتوری ڕێنیسانس لە ئیتالیا"[1] دەبێژێت: "ڕێنیسانس نەک لاساییکردنەوە و کۆکردنەوەی دەستکەوتەکانی جیهانی ئەنتیکە بوو، بەڵکو قۆناغی زیندووبوونەوە و دۆزینەوەی دووبارەی جیهان و مرۆڤ بوو. لە قۆناغی ڕێنیسانسدا، بۆ یەکەمین جار لە ئەوروپا و خۆرئاوا، پرۆژەی "مرۆڤێکی جیهانی"[2] داڕێژرا. ئەگەرچی ئەم "مرۆڤی جیهانی" یە ڕاستییەکەی لەدایکبوونەوەی دووبارەی مرۆڤی ئەوروپایی و خۆرئاوایی بوو، بەڵام ئەو مرۆڤەی بەمجۆرە بە بانگەشەی جیهانێتی هاتە مەیدانەکە، ئامانجی دیاریکردن و ڕاڤەکردنی تێروانینە گشتییەکانی مرۆڤایەتی بوو. ڕێنیسانس پرۆسێسیی تاکگەرایی قۆناغێک بوو، گەرەکیبوو خۆی وەکو سێنتەری خۆبڕیاردەری ئاگامەند بناسێنێت، و لە لایەکی دیکەوە، خۆی دادەماڵی لە جیهانی دراوە ئایینی-سیمبولییەکان، تا دووبارە لە پێکهاتەی ناتورالیستیدا خۆی بدۆزێتەوە".

لەو قۆناغەدا شێوە ژیانی ستاتیک (وەستاو)ی سەدەکانی نێڤین دەرمێت و شێوە دینامیکییەکانی ژیانی قۆناغی نوێسەردەم سەرەتا دەگرێت. ڕووخسارەکانی ئەم دینامیکییە دەشێت لە هونەر، ئەدەبیات و فەلسەفەی ئەو قۆناغەدا بیدۆزینەوە. لە سەدەی چواردەهەمدا بۆرژوازی بازرگانی و دارایی ئیتالیا، سەرباری ئەوەی شوێن، کە لە سەدەکانی نێڤیندا وەکو زەوی شیاوی کشتوکاڵ گرنگی هەبوو، ئەوا کاتیشیان دۆزییەوە. ئیدی زەنگی کڵێسا تەنها واتای ئایینی نەبوو، بەڵکو ئەم زەنگە واتای کاتژمێر و شەو و ڕۆژ و کاتیشی دەبەخشی. لەو ڕۆژگارەدا، شار گرنگییەکی زیاتری پەیدا دەکرد بەرانبەر بە گوند و سەرمایەداری بازرگانی و دارایی بە کڕینی زەوییەکان، ئەریستۆکراتیکی زەویندار و تەنانەت کڵێسا وەکو زەویندارێکی گەورە پاشەکشەی دەکرد. پاپا پیوسی دووەم لەو ڕۆژگارەدا سەبارەت بەمە گوتبووی: "لە ئیتالیای گۆڕانخوازدا، کە هیچ شتێک پتەو نییە و هیچ دەسەڵاتێکی کۆن بوونی نییە، بە ئاسانی دەتوانیت وەکو کوڕی پاشا بنیتە بوون".

بۆ ئەوەی هۆشی ئەو قۆناغە زیاتر لەمە ڕۆشن بکەینەوە، پێویستە ئەم پتە گرنگە بخەینەڕوو، کە یەکێک لە مەزنترین بانکدارانی ئیتالیا لەو قۆناغەدا، لەسەر چەکەکانی دەنووسی: "بەناوی خوداوەند و سوود". بەمجۆرە ئەم بۆرژوازییە سەرباری خوداوەند، سوودیشی دۆزییەوە و دەیویست زیاتریش لە خوداوەند باڵاتری بەرێت. فلۆرەنس سێنتەری ئەم سەرمایەدارییە بوو. لە گەورەترین ئەو خانەدانانەی لە فلۆرەنسدا دەسەڵاتدار بوون، دەشێت بنەماڵەی مەدیتچی لە پێشەوە دابنێین. کۆزیمۆ مەدیتچی نەک تەنها لە دەوڵەمەندترین کەسانی ڕۆژگارەکەی خۆی بوو، بەڵکو لە ساڵی 1434 سیاسەتی دەوڵەتشارەکەی خۆشی دیاریدەکرد. نۆڤا ئۆ لۆرنتزۆ یەکێک لە گەورەترین کەسانی هونەر، ئەدەبیات و فەلسەفە بوو و لە ڕۆژگاری ژیانی خۆیدا وەکو میری فلۆرەنس دەبینرا. ماکیاڤێلی کتێبی میر پێشکەشی هەمان لۆرنتزۆی مەدیتچی دەکات، بە ئومێدی ئەوەی لای ئەو چەند پۆستێک وەربگرێت. کوڕەکەی لۆرنتزۆ،

جیۆڤانی لە ساڵی 1513 وەکو پاپا لیۆی دەیەم تاجی لەسەرنا. دوای ماوەیەک، کلێمنتسی حەوتەم، کە ئەویش مەدیتچی بوو، وەکو پاپا هەڵبژێردرا. لە ساڵی 1533 کچەکەی نۆڤا لۆرنتزۆ، کاترین دومەدیتچی لەتەک پاشای ئایندەی فەرەنسا، هێنری دووەم، ژیانی هاوسەری پێکهێنا. لێرەدا دەشێت مێژووی ژیانی بنەماڵەی مەدیتچی بە بزووتنەوەیەکی چەماوەیی نموونەیی ببینین لە رێنیسانسی ئیتالیدا: لە گەشەکردنێکی خێرای بنەماڵەیەکی سەرمایەدار و فیۆدالەوە، رووەو بنەماڵەیەکی ئەریستۆکراتیک بە هەڵگرتنی ئیدیالە فیۆدالییەکان. ئەم "نوێکردنەوەیەی ئەریستۆکراتیک"[3] لەلایەن بنەماڵە بانکدار و بازرگانە گەورەکان و ئەفسەرانی فلۆرەنس، دیاردەیەکە وەکو پرۆسیسێکی پارادۆکس (دژبەر) خۆی دەردەخات لە پرۆژەی گشتێتی رێنیسانسی ئیتالیا و نوێسەردەم، واتا گەشەسەندنی بـۆرژوازی و پەیوەندییەکانی سەرمایەداری. ماکیاڤێلی لە دارشتنی تیۆریی دەوڵەتی مۆدێرن، لە زۆر لایەنەوە وەڵامی هەمان ئەو بزووتنەوەیە پارادۆکسئاسا و ڤەگەرینەی نێو گەشەسەندنی بـۆرژوازی ئیتالیی دەداتـــەوە. لەتەک ئەم گەشەسەندنەی بۆرژوازی بازرگانی و داراییدا، پێویستە باس لە هیومانیستەکانی قۆناغی رێنیسانس بکەین. ئەو هیومانیستانە لەتەک سەرمایەداران یەکیانگرت دژ بە ئەریستۆکرات و کڵێسا و لەم قۆناغەدا بوو، پرۆژەی یەکگرتنی "پارە و هزر" هاتە ئارا، کە تایبەتمەندییەکی گرنگی ئەو سەردەم بوو. یەکگرتنی پارە و هزر لە خەبتینی شاریانە دژ بە کڵێسا و ئەریستۆکراتیک بووە هۆی ئەوەی ئەو توێژانەی لە کاتی لەدایکبوونیانەوە بێ بەهرە ببوون لەو سەرمافیانەی لە پەیوەندییەکانی ئەریستۆکراتیک و ئایینی سەدەکانی نێڤین هەبوون، هەنگاو بنێن رووەو چەندین کایەی تازە لە ژیانی کۆمەڵایەتیدا. لەم جەنگەدا، هزر شوێنی پارەی گرتەوە، لەبەرئەوەی هزرڤانانی ئەو قۆناغەش لە چینەکانی ناوەراستی چڤاتەوە هاتنە ئارا. هیومانیستەکان بە لاتینی دەیانوسی، بەڵام شێوازی نووسینەکەیان باشتر کرد. کەچی لە رۆژگاری دانتێ، زمانی خەلکی ئیتالیا، واتا ئیتالیایی، لە ئەدەبیاتدا، زمانی لاتینی خستە پەراوێزەوە. لە سەرەتای قۆناغی رێنیساندا، پێترارک و لە کۆتاییەکەی ئەو قۆناغەدا ماکیاڤێلی، هەبوون. هیومانیستەکانی قۆناغی رێنیسانس گەرەکیانبوو "مرۆڤی جیهانی" لەتەک هزرینی جیهانی و جیهانگەرا چێبکەن و ئەمەش چارەنووسی نوێسەردەمە، کە لە جیاتی هزرینی ناوچەیی (هەندەکی)[4] دەیانویست جیهانی و جیهانگەرا (هەمەکی)[5] بهێننە ئارا. ماکیاڤێلی وەکو یەکێک لە مەزنترین نوێنەرانی هزرینی رێنیسانس، دێتە نێو ئەم نەریتەوە و لەبارەی سیاسەت بە شێوەیەکی جیهانی و هەمەکی، بە رامان و لێهزرینێکی قوڵەوە خەریک دەبێت.

ژیانی ماکیاڤێلی

نیکۆلۆ ماکیاڤێلی[6] لە 3ی مەی 1469 لە فلۆرەنس لە خێزانێکی چینی ناوەراستەوە هاتە بوون. باوکی بێرناردۆ ماکیاڤێلی، یەکێک بوو لە خێزانە ئەریستۆکراتەکان، بەڵام هەژار کەوتبوو. ماکیاڤێلی لە خێزانێکی شەش کەسیدا دەژیا و باوکی خوازیاری زۆربوو بۆ خوێندنی منداڵەکانی و بۆ ئەمەش خەریکی سەرماگوزاری بوو، لەبەرئەوەی دەیزانی پێشڤەچوون و پێشخستنی منداڵەکانی تەنها پەیوەستە بە خوێندنی ئەوانەوە و، توانستە داراییەکانی خێزان ناشێت ببێتە رێگەیەکی دیکە بۆ بەرەوپێشچوونی ئەوان. ماکیاڤێلی لە تەمەنی هەشتساڵیدا نێردرایە لای مامۆستایەکی لاتین. باوکی ماکیاڤێلی پارەیەکی زۆری خەرجدەکرد بۆکرینی کتێبی لاتینی بۆ کورەکەی و بەم هۆیەوە خێزانەکە هێدی هێدی هەژار دەکەوتن، بەڵام بەهۆی بەرگەگرتنی ئەم خەرجیانە بۆ ماکیاڤێلی، سەرەنجامی هەبوو و ئەو لە تەمەنی 29 ساڵیدا بە بەرێوەبەری "دیوانی دووەم" و ئەندامی "کونسلی دە کەسی" دەستەلاتداریتی فلۆرەنس هەڵبژێردرا، کە تێیدا بریار لەسەر سیاسەتی دەرەوە و ئاساییشی کۆماری فلۆرەنس دەدرا. ماکیاڤێلی لەم ئەرکەیدا، کاری دیپلۆماتیکی خۆی بەباشی ئەنجام دەدا و ساڵ لە دوای ساڵ لە پێگەکەی خۆیدا دەمایەوە. ئەو وەکو سەرکونسولگەر و دیپلۆمات بۆ لای چزارە بۆرجا، سیزار ماکسیمیلیان و لە هەمووان گرنگتر بۆ دەرباری پاشایەتی فەرەنسا نێردرا. سەرباری ئەم ئەرکەی، رێکسختنەوەی دووبارەی هێزی سوپایی بەو سپێردرا و هاوکات لە فلۆرەنسدا میلیشیایەکی دروستکرد. لە ساڵی 1512 ماکیاڤێلی بەهۆی بەشداریکردن لە پیلانگێری کودەتا دژ بە مەدیتچییەکان (ئەو شتەی تا ئێستا نەسەلمێنراوە) و بەرگریکردن لە کۆماری فلۆرەنس، لەسەر کار لادرا و هاوکات دوورخرایەوە. ماکیاڤێلی هەمیشە گەرەکیبوو بێتەوە نێو جیهانی سیاسەت، بەڵام ئەم کارە لە ماوەی ژیانیدا بە تەواوی دەستەبەرنەبوو. لەوانەیە بێ ویژدانانە بێت، بەڵام سوودی لە جیهانی سیاسەت وەرگرتووە لە دوورخراوەییەکەیدا، چونکە ماکیاڤێلی تازە لە رۆژگاری دوورخستنەوەیەدا، ماوەی ژیانی خۆی تەرخانکردبوو بە رامان و قوڵبوونەوە لە کاری سیاسییدا وەکو سیستمێکی هزرین. ماکیاڤێلی لە ساڵی 1512دا دەستی بە نووسینی "گوتارەکان" کرد و لە ساڵی 1513، لە ماوەی چوار مانگدا، کتێبی "میر"ی نووسی. دوو بەرهەمی دیکەی گرنگی ئەو "هونەری جەنگ" (1520) و "مێژووی فلۆرەنس" (1525) یەک لە دوای یەک بڵاو کرانەوە و کاری نووسینی "گوتارەکان"یش کۆتایی دەهات. ماکیاڤێلی هەمیشە بە تیۆرییەکانی خۆی وەکو رێباز و مێتۆدێک دەیروانییە کرداری سیاسیی، بەڵام جگە لە چەند کارێکی ناگرنگ لە رۆژگاری مەدیتچییەکاندا، هیچ کارێکی دیکەی پێنەسپێردرا. کاتێک لە

ساڵی 1527 بنەماڵەی مەدیتچی لە فلۆرەنس دوورخرانەوە، ماکیاڤێلی وای دەبینی، کە دەتوانێت جارێکی دیکە بۆ سیاسەت بگەڕێتەوە، بەڵام بەهۆی هاریکاریکردنی مەدیتچییەکان، ئەم ئارەزووەی هیچ ئامانجێکی نەبوو و لە هەمان ساڵدا لە 22ی جونی 1527دا کۆچی دوایی کرد.

ماکیاڤێلی لە نامەکانیدا هەمیشە گازەندەی ئەوە دەکات، کە لە دوورخراوەییدا ناچارە تەنها لەتەک ژنان و مریشک و کەڵەشێراندا سەرقاڵ بێت، بەڵام لە کاتێکدا جیهانی سیاسەت پێویستییەکی بەرچاوی بە ئەو هەیە. لە لێهزریندا ئامانجی سەرەکی ماکیاڤێلی ئاواکردنی دەوڵەتێکی بەهێز و جێگیر بوو لە ئیتالیا، بەڵام ئەو ئامانجەشی بێ ئاکام بوو. چوار مانگ دوای مردنی ماکیاڤێلی، سوپای فەرەنسا ئیتالیا داگیر دەکات و بەمجۆرە ڕێنیسانسی ئیتالی کۆتایی پێدێت. لە ڕوانگەی مێژووییشەوە هزری ماکیاڤێلی لە ئیتالیادا بە بێ بەرهەم مایەوە و ئیتالیا لە ساڵی 1870 بەهۆی گاریبالدی بە یەکگرتوویی گەیشت و لەو کاتەشەوە تا ئەمڕۆ ئیتالیا هەرگیز دەوڵەتێکی بەهێزی نەبووە، بەڵام تیۆری و هزری سیاسیی ماکیاڤێلی لە جیهانی خۆرئاوادا لایەنگری زۆری هەبوو. زانستی سیاسەت و کرداری سیاسیی لە نوێسەردەمدا خۆی بەر لە هەرکەسێک، قەرزاری ماکیاڤێلییە و لەم ڕوانگەیەوە ئەو سەرکەوتنی مەزنی بەدەستهێنا، هەڵبەت دوای مەرگی، ئەویش نەک لە ئیتالیادا.

ماکیاڤێلی لە نامەکانیدا هەمیشە گازەندەی ئەوە دەکات، کە لە دوورخراوەییدا ناچارە تەنها لەتەک ژنان و مریشک و کەڵەشێراندا سەرقاڵ بێت

پرۆژەیەکی نوێ بۆ پرسەکە

لەتەک ئەوەی ماکیاڤێلی لە سەرەتای قۆناغی نوێسەردەمدا دەژیا و لە ژیانی خۆیدا سەرەتا وەکو دیپلۆمات کاری دەکرد و لەتەک کاری سیاسییدا بەو چەشنە خەریک دەبوو، کە تا ئەوکاتە لە ژێر نموونەی سەدەکانی نێڤیندا پراکتیزە دەکرا، بەڵام توانی لە لێهزرینی سیاسیی خۆیدا نەریت و تێروانینی ترادیسیۆنی سیاسەتی سەدەکانی نێڤین ڕەتبکات و تیۆریی سیاسیی و مێژوویی خۆی بە پرەنسیپ و نموونەکانی نوێسەردەم دابڕێژێت. گوتاری سیاسیی لای ماکیاڤێلی بە شێوەیەکی براوە و ڕادیکاڵ دابڕاوە لە گوتاری سیاسیی سەدەکانی نێڤین، هەروەها گوتاری ئەنتیکەی گریکی-ڕۆمی و دەرگایەکی مێژوویی ڕووەو نوێسەردەم ئاوەڵا دەکات. ئەوەی ماکیاڤێلی جیادەکاتەوە لە جیهانبینییە سیاسیی-مێژووییەکانی سەدەکانی نێڤین واتا سیاسەتنامەنووسی بەر لە خۆی، کە لە ئەوروپادا پێی دەبێژن "ئاوێنەی میر"[7]، بریتییە لە لادانێکی ڕادیکاڵ لە هەرجۆرە تێروانینێکی "مەبەستمەندیی یەزدانی"[8] و یان "تیلیۆلۆژی"[9]ی پێکهاتەی دەوڵەت.

بەپێی تێروانینی سانت ئۆگۆستینۆس، کە لە سەدەکانی نێڤین وەکو ئەرگیومێنتێکی تەواو سەیر دەکرا، مێژوو بەهۆی ویست و خواستی یەزدانی و لە لایەن خوداوە ڕێنوێنی دەکرێت. بەڵام لای ماکیاڤێلی مێژوو بەرهەمی کار و ویستی مرۆڤەکانە. مێژوو بۆ ماکیاڤێلی ئۆبژێکتیڤیزمی خۆی لە دەستپێوەردانی خوداوەندییەوە وەرناگرێت، بەلکو ئەم ئۆبژێکتیڤیزمە لە پێکهاتەی ناوەکی و پێویستێتیی پرۆسیس و ڕووداوە مێژووییەکانەوە وەردەگرێت. بەمجۆرە ماکیاڤێلی نووسینەکەی خۆی "مێژووی فلۆرەنس" وەکو مێژوونووسانی کریستیانی، بە داستانی ئینجیل لە پێکهاتەی بورجی بابل و نەفرەتی خودا بۆ مرۆڤەکان، دەستپێناکات، بەلکو ئەو مێژووە بە هێرشی ژەرمەنەکان بۆ ئیتالیا سەرەتادەگرێت و ڕوون دەکرێتەوە. لە مێژوونووسی قۆناغی ئیسلامیش، ئێمە بینەری ئەوەین، کە هەموو مێژوونووسان لە ئادەمەوە سەرەتا دەگرن و لێکدانەوەی هەموو پەیامبەران ئەنجامدەدەن، تا بەو مێژووە بگەن، کە جێی سەرنجی خۆیانە. لە وڵاتانی ئیسلامیدا تەنها خواجە نیزام ئەلمولک لەو ترادیسیۆنە لادەدات و ئەگەری ئەوە هەیە سیاسەتنامەکەی لای ماکیاڤێلی هەبووبێت، بەڵام سەلماندنی ئەمە، پێویستی بە توێژینەوەیەکی گشتگیر و ئەرگیومێنتەتیڤە.

ماکیاڤێلی هزرینی ترانسێندێنتاڵ لە سیستمە هزرییەکەی خۆیدا بەدەر دەکات و یاسامەندییەکانی پرۆسیسی پەرەسەندنی مێژوویی شرۆڤە دەکات بەبێ هێنانە ناوەوەی لێهزرینی ترانسێندێنت. بەم هۆیەوە ئەو بە ڕەتکردنەوەی خەریکبوونی ترانسێندێنت لەبارەی مێژوو، ڕوودەکاتە مێتۆدی هۆکارێتی[10] لە لێتوێژینەوەی مێژووییدا. لێرە بەدواوە دەستپێوەردانی خوداوەندی نابێتە هۆی وەرچەرخانە مێژووییەکان، بەلکو تەنها سروشت، ڕەفتار و کردارەکانی مرۆڤ، پرۆسیسی مێژوویی دەسازێنێت. ئەم کارە -دەستپێوەردانی مرۆیی- ئەو پێشنیارە لۆژیکییەیە، کە ماکیاڤێلی لە دوو ئیشە سەرەکییەکەیدا، واتا "میر" و "گوتارەکان" سوودی لێوەردەگرێت و لەم ڕوانگەیەوە، ئەو گۆڕان بە مێتۆدی مێژوونووسین دەدات. لەتەک دوو تێگەی باوی سەردەمی ڕێنیسانس، واتا "ڤێرتو"[11] و "بەخت"[12]، ئەوا ماکیاڤێلی تێگەی "زەروورەت"[13]یش دەهێنێتە نێو گوتاری سیاسیی-مێژوویی تیۆرییەکەی خۆیەوە. تێگەی زەروورەت لەو

روانگەیەوە پێویست بوو، کە وەکو دەستێوەرنەدانی خوداوەندی وەک هۆکاری دیاریکەر و بگۆڕی مێژوو، گەرەک بوو هۆکارێکی دیکە وەکو بەردەوامی پرۆسیسە مێژووییەکان لەبەرچاو بگیرێت، بۆ ئەوەی مێژوو نەبێتە ئاستی ڕووداونووسییەکی ساکار. ئەم زەروورەتە، بە یەکێکی ئەندازەگیری ئەژمار دەکرێت، کە ماکیاڤێلی لەتەکیدا چۆنێتی پەیوەندییە ناوەکییەکانی شیاوی ناسین لە مێژوودا دەسازێنێتەوە. ڕێسا سیاسییەکانی ماکیاڤێلی تەواو پشت بەستە لەسەر بنەمای ئەندازەگیری ئەم پەیوەندیە ناوەکییە مێژووییەوە. تەنها ئەو کەسەی یاسامەندی و پرۆسیس و ڕووداوە مێژوویی و سیاسییەکان بزانێت، ئەوا لە پێگەیەکدا دەبێت، کە مەبەستەکانی خۆی دەستەبەر دەکات. لێکۆلینەوە لە یاسامەندییە مێژووییەکان ئەو توانستە بە مرۆڤەکان دەدات، کە تا ئەندازەیەک خۆیان ڕزگار بکەن لە دەست هێزەکانی چارەنووس و خو ونەریتی هەمەچەشنەی بەخت. توانستی زالبوون بەسەر مێژوودا بەرێی ناسینی یاسامەندییەکانی-ئەمەیە ئەو فۆرمولە تیۆریی و پراکسیسی بەرنامەیەی، کە ڕێنیسانسی ئیتالی بۆمان دەخاتەڕوو:

"میرەکانی ئێمە، کە دوای چەندین ساڵ لە دەستەلاتداریێتی، سەروەرێتی خۆیان لەدەستداوە، پێویست ناکات لەم ڕوانگەیەوە گلەیی لە چارەنووس بکەن، بەلکو پێویستە گلەیی لە چەبانی(ترسنۆکی) خۆیان بکەن. لەبەرئەوەی لە ڕۆژگارە ئارامەکاندا بیریان لەوە نەدەکردەوە، کە شتەکان ئەگەری گۆڕانیان هەیە. هەروەها ئەمەش هەر هەڵەی مرۆڤایەتییە، کە لە ڕۆژگارە ئارامەکانیشدا بیریان لە تۆفانی دەریا نەدەکردەوە. کاتێک ڕۆژگاری خراپەکاری گەرووی گرتن، ئەوان تەنها بیریان لە ڕاکردن دەکردەوە، نەک بەرگریکردن". (میر، ل101).

ئامانجی سەرەکی ماکیاڤێلی لە میردا "خۆپارێزی"[14] دەوڵەت و "بەرژەوەندی دەوڵەت"[15]ـە و ئەو بۆ ئەم خۆپارێزییە، ناسینی زەروورەت و هەبوونی ڤیرتو بە واتای توانست و شایستەیی و لێهاتوویی لەتەک یەکدیدا پەیوەست دەکات. ئەگەر زەروورەتی مێژوویی نەناسرێت و یان سیاسەتڤانان هیچ ڤیرتویەکیان نەبێت، بەمجۆرە ئەوان دەبنە قوربانی گەمە ڕەش و نارِوونەکانی چارەنووس، هەروەها دەبنە قوربانی خوونەریتی هەمەچەشن. ئەمجۆرە قوربانیبوونە لە تێروانینی ماکیاڤێلیدا بریتییە لە هۆی نەناسینی زەروورەت لە فەلسەفەی مێژووی ئەودا، کە هەمیشە لەتەک هەڵبژاردنی دیکتاتۆر و چارەڕەشیدا بووە و شرۆڤەکردنی کۆتایی ناشایستەیی و لێهاتوویی سیاسیی تاکەکەس یان نەتەوە و وڵات نیشان دەدات.

"ڕەفتار ئەم شێوە نەخۆشییەی سیلە، کە سەبارەت بەوە پزیشکان دەبێژن ئەم نەخۆشییە لە قۆناغەکانی سەرەتادا چارەسەرکردنی ئاسانە و سەختە لە ناسینیدا، بەلام لە قۆناغەکانی پاشتردا کاتێک، کە لە سەرەتاکانیدا ئەو ناسرا و چارەسەر نەکرا، ئەوا بۆ ناسین ئاسان و بۆ چارەسەرکردن سەختە. لە سیاسەتدا بەم چەشنەیە: ئەو ئاژاوەگێڕیانەی لە وڵاتدا سەردەردێنن، ئەگەر زوو بزانرێن، کە هەڵبەت بۆ ئەم کارە هۆشێکی دانا پێویست دەکات، ئەوا زۆر زوو کۆتاییان پێدەهێنرێت، بەلام ئەگەر نەزانرێن و زیاتر ببن، تا ئەو شوێنەی هەر کەسە توانستی ناسینی هەبێت، ئەوا ئیدی هیچ دەرمانێک ناتوانێت چارەسەری بکات". (میر، ل10)

لێرەدا بە جیاوازیدانان لە نێوان "کەسێکی دانـا" و "هەرکەسێک"، ماکیاڤێلی بانگەشەکەی خۆی بەوە بەڵگەدار دەکات، کە سیاسەت وەکو یەک هونەر و زانست دەخرێتەڕوو. سیاسەت لەتەک ماکیاڤێلیدا ڕێسا و یاسا تایبەتمەندەکانی خۆی وەردەگرێت، کە پێویستە بخرێتەڕوو، بۆ ئەوەی بە ئامانجەکانی جێ سەرنجی ئەو بگەین. لێرە بەدواوە نەک خواستی بەرز، بەلکو توانستی سەرکەوتن، باشترین تایبەتمەندییەکانی کەسی سیاسەتڤان پێکدەهێنێت.

لەتەک ماکیاڤێلیدا سیاسەت وەکو "هونەری دەستگەیشتن بە شیاوەکان" تایبەتمەندی خۆی دەستەبەر دەکات، ئەگەرچی هەندێک لە هـزری سیاسیی ئـەودا بە دوای "هونەری دەستگەیشتن بەنەشیاوەکان"دا دەگەڕێن. ئەمە بەستراوە بە جۆری تێگەیشتنی ئێمە لە ماکیاڤێلی-بەو جۆرەی لە مێژووی هزردا دوای ئەو هاتۆتە ئارا-ئەو وەکو هزرڤانێکی کۆنزەرڤاتیڤ، ریفۆرمیست، و یان شۆڕشگێر خراوەتەڕوو، بەلام پێویستە ئەوە بخەینەڕوو، کە ماکیاڤێلی لە شرۆڤەکردنە سیاسیی-مێژووییەکانی خۆیدا ڕیالیزمیی پەتی وەکو بنەمای تیۆرییەکەی خۆی دادەنێت و هەرجۆرە ویستێکی نۆرماتیڤ (پێوەری)[16] لە سیاسەتدا بە توندی ڕەتدەکاتەوە:

"لەبەرئەوەی لە نێوان ئەو ژیانەی، کە بەم چەشنە هەیە و ئەو ژیانەی، کە پێویستە بەو چەشنە بێت، بەمجۆرە جیاوازییەکی گەورە لەئارادا هەیە، کە هەرکاتێک سەرنجمان خستەسەری، کە پێویستە چی ڕووبدات، و نەک بەوەی، کە چ ڕووداوێک لە ڕوودانگە(واقعیت)دا دێتەپێشێ، ئەوا بوونی خۆی زیاتر لەنێو دەبات نەک ئەوەی پارێزگاری لێبکات. ئەو مرۆڤەی تەنها داوای چاکە دەکات، بەناچاری شکست دێنێت لە نێوان ئەو هەموو مرۆڤانەی، کە باش نین". (میر، ل63)

لای ماکیاڤێلی مەترسی ڕاستەقینە بە ئاشکرا دەگەڕێتەوە بۆ "دەستوورمەندی سیاسیی"[17]. ئەگەر لای پلاتۆن و ئەریستۆتێلیس زانینی سیاسەتی ڕاستەقینە لە پەیوەندیدا لەتەک هزری خۆشبەختی و فەزیلەتدا دادەنرێت، ئەوا ماکیاڤێلی بەشێوەیەکی ڕادیکال خۆی بەدوور دەگرێت لە تێگە[18]ی خۆشبەختی بۆ مرۆڤەکان و تەنها ئەو شتەی بە گرنگی دادەنێت، جێگیری سیاسییە لە وڵاتدا. ئەمە گوتنێکی بێ ویژدانانەیە، کە ئەویش باوەڕی پێیەتی، و کۆمەکێکی زۆری بە ناوزڕاندنی خۆی

کردووه، چونکە ئەو تەنانەت لەو شوێنانەی، کە بە ڕواڵەت دەستەبەرکردنی خۆشبەختی بۆ مرۆڤ شیاوە، باسی نەکردووە و تەنها باسی "خۆپارێزی" دەولەت و "بەرژەوەندی دەولەت" و جێگیری سیاسیی وڵاتی کردووە. ماکیاڤێلی باوەڕیی وایە، کە "تاکی ئازاد بوونی نییە، بەڵکو نەتەوەی ئازاد هەیە و تاکێک تەنها کاتێک دەتوانێت پڕۆپاگەندەی ئەوە بکات، کە ئازادە، ئەوەیە، کە پەیوەست بێت بە نەتەوەیەکی ئازادەوە".

تێزی نەگۆڕی

ئەنترۆپۆلۆژیی(یان سروشتی مرۆڤ)[19] وەکو یەکێک لە گرنگترین توخمە جێگیرەکان لە هزری ماکیاڤێلیدا خراوەتەڕوو، کە لە بەرانبەریدا دەتوانرێت شرۆڤەی گۆڕانکارییە مێژووییەکان بکرێت. تاکی مرۆڤ لای ماکیاڤێلی تاکێکی نەگۆڕە و مێژوو لە بزووتن و گۆڕاندایە. تەنها بەهۆی قبولکردنی ئەم پرەنسیپە واتا جێگیری و نەگۆڕی سروشتی مرۆڤەوەیە، کە دەشێت هەلومەرجە جیاوازەکان، کە ئەو لێیاندەتوێژێتەوە، بەراورد بکەین. ماکیاڤێلی نەگۆڕی سروشتی مرۆڤ دەخاتە بەر لێکۆڵینەوە و لە کردار و پەرچەرکردارەکانی مرۆڤەکان لە هەلومەرج و داکەوتە جیاوازەکاندا ورد دەبێتەوە:

"هەرکەسێکی لەتەک مێژووی هاوچەرخ و دێرین سەروکاری هەبێت، بە ساناهی تێدەگات، کە هەموو نەتەوە و دەوڵەتان لە قۆناغەکانی پێشوودا خواستگەلی هاوشێوە و خوونەریتی هاوشێوەیان هەبووە. ئەگەر ئێمە بە وردییەوە لە ڕابوردوو بکۆڵینەوە، بە سادەیی دەتوانین لەبارەی هەر دەوڵەتێک، کە پێشبینی ئایندەی کردووە و بە دوای چارەسەردا گەڕاوە، بهزرێین، ئەگەرچی ئامرازەکانی ڕابوردوو لەبەردەستماندا نییە". (گوتارەکان، ل 107)

فەلسەفەی سیاسیی ماکیاڤێلی، سەرباری نەگۆڕی سروشتی مرۆڤ، ئەوا لەسەر تەوەری ڕەشبینی سەبارەت بە مرۆڤ دامەزراوە. بەپێچەوانەی سەردەمی ڕۆشنگەری، کە مرۆڤ بە سروشت "باش و چاک"ـە، ماکیاڤێلی و دوای ئەویش هۆبز، مرۆڤ لەخۆیدا بە "خراپ، گەندەڵ و شەڕانگێز" دادەنێن. ئەم دووانە، هەم ماکیاڤێلی و هەم هۆبز ڕەوایەتی دەدەنە دەولەت بۆ کۆنترۆڵکردنی ئەم خراپە سروشتییەی مرۆڤ. ئەم ڕەشبینییە ئەنترۆپۆلۆژییە، پنتی بزووتنی هزری سیاسیی سیستماتیکی ماکیاڤێلی پێکدەهێنێت و بەم ڕێگەیەوە پێشنیارێک بۆ دەولەتی مۆدێرن وەکو دامەزراوەیەک دادەنێت، کە تەنها بە ئامرازی هێز و زۆرداریییەوە دەشێت بەردەوام و پایەدار بێت. لێرەدا جیاوازی سەرەکی "پێکەوەژیانی سیاسیی" لە نوێسەردەمدا لەتەک سەدەکانی نێڤین دەردەکەوێت. لە کاتێکدا لە سەدەکانی نێڤین تێگەی "وەفاداری" بناغەی کۆبوونەوەی سیاسیی پێکدەهێنا، بەڵام دەولەتی مۆدێرن لەسەر بنەمای بێ متمانەیی و باوەڕنەبوون بە هاووڵاتیان بناغەی دەڕێژرێت. ئەم کردارە ستراتیژییە دوالیزمە، واتا ڕەشبینی ئەنترۆپۆلۆژییانەی ماکیاڤێلی، هەم وەکو پێشنیاری لۆژیکی و هەم وەکو لایەنی گرنگی دابینکردنی ڕەوایەتی دەولەتی مۆدێرن، دەشێت وەکو مەزنترین دەستکەوتی ماکیاڤێلی دابنرێت.

وەڵامی ماکیاڤێلی بۆ دارمانی سیستمی سەدەکانی نێڤین و دارمانی سیستەمی هزری سکۆلاستیسیزم و دارمانی پارادایمی سیستمی هیرارشیی سەدەکانی نێڤین، هزری "خۆپارێزی" دەوڵەتی هێنایە ئارا، ئەویش بە هەر بەها و ئامرازێک خستییەڕوو. لە کاتێکدا لە سەدەکانی نێڤین، دەستەڵاتە "ڕێژەیی"یەکانی کڵێسا و جیهانی خۆی بە سەرنجدان لە ستاتیکی هەلومەرجە هەبووەکان لەو قۆناغەدا بە شێوەی دەستەڵاتە "ڕەها"کان دەردەخست، بەهۆی دینامیکی سەروەر بەسەر ئەو هەلومەرجانەی لە گەشەی سەرمایەداری یەکەمەوە سەرچاوەیان گرتبوو، پاپا و سیزار "دەستەڵاتی ڕاستەقینە"ی سیاسیی و سوپایی خۆیان ڕۆژ بە ڕۆژ لەدەست دەدا. بەم هۆیەوە پەیوەندییەکانی سەدەکانی نێڤین، کە تێیدا پاپا و سیزار

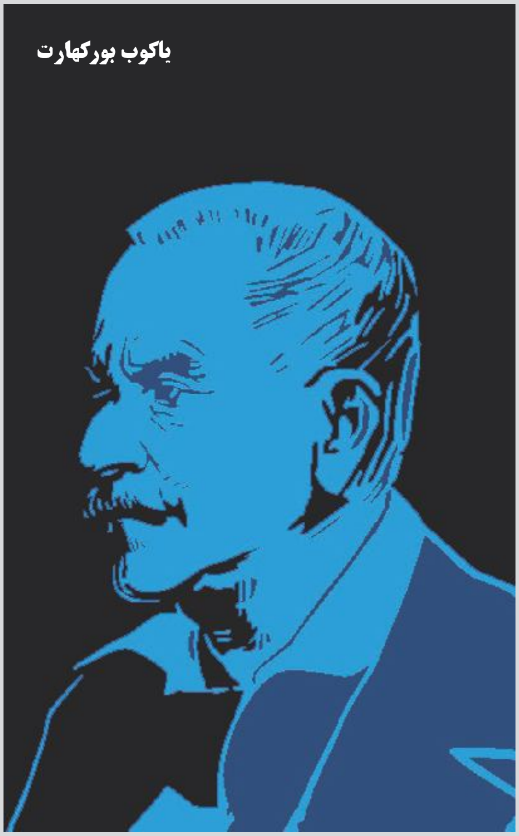
یاکوب بورکهارت

وەکو دەستەڵاتی کڵێسایی و دەستەڵاتی عورفی لە سەرەوەی هەرەمەکەدا بوون، ئەوا لە قۆناغی ڕێنیسانسدا لەنێوچوو. بە هاتنەئارای شارەکان لە سەرەتای ئەم پرۆسیسە و هاتنەئارای دەوڵەت-نەتەوەکان لە درێژبوونەوەی ئەم پرۆسیسەدا، پاپا و سیزار (پاشا) مەرجەکانی هەبوونی دەستەڵاتی خۆیان لەدەستدا. بەمجۆرە دارمانی سیستەمی سەدەکانی نێڤین هاتەپێش، لەبەرەوەی گەرەنتی ئەم سیستمە تا کاتێک شیاو بوو، کە "وروژاندنی بەهایی" و گەرەنتییە پیرۆزییەکان دەیانتوانی بێ لەمپەر، لە سەرچاوەیەکی دەستەڵاتەوە بگوازرێنەوە بۆ سەرچاوەی دەستەڵاتێکی دیکە.

نەمانی تێگەیشتنی سەدەکانی نێڤین، واتا نەمانی وێناکردنی مرۆڤ بۆ جیهان و خوداوەند، و هەروەها داروخانی سیستمی سیاسیی سەدەکانی نێڤین لە ئەوروپای سەدەکانی 14 و 15دا، لە نێو دەروونی مرۆڤدا هەستێکی خەمۆکی قوڵ هاتە ئارا. سەدەی پازدەهەم لە تەواوێتی خۆیدا، سەدەی خەمۆکییەکی گشتی و رەشبینییەکی قوڵ بوو. تێکشکانی هزری سەدەکانی نێڤین، هەروەها بووە هۆی هاتنەئارای رەوتەکانی ئێپیکوری و ترسێکی قوڵ هاتەبوون سەبارەت بە مەرگ. لە نێو سیستمێک، کە ئیدی هزری ترانسێندێنتی خوداوەندی لە رۆژگاری دارمانی سیستمی هزرینی سکۆلاستیسیزم هیچ جۆرە دڵنیایی و چەخت و گەرەنتییەکی بە مرۆڤ نەدەدا، کە تایبەتمەندی فەلسەفەی سکۆلاستیک بوو، ئەوا جیهان و مێژوو لەمە بەدواوە وەکو هەرەشەیەک بۆ سەر مرۆڤ دەردەکەوتن.

بەمجۆرە باوەڕبوونی مرۆڤ بە نەمری دەروون لەنێو چوو و لەمە بەدواوە مەرگ نەک وەکو رزگاری و رەهایی مرۆڤ بەو جۆرەی لە سەدەکانی نێڤیندا باوبوو، بەڵکو وەکو دوژمنی مرۆڤ دادەنرا. ئەم ئاگامەندییە سەبارەت بە لەنێوچوونی مرۆڤ، ئیدی بووە هۆی ئەوەی، کە مرۆڤ بێ چەندوچوون سیستمی خوداوەندی پەسەند نەکات، بەڵکو بە پێچەوانەوە بووە هۆی هەوڵدانی مرۆڤ بۆ "خۆپارێزی". ماکیاڤێلی بە ویستی خۆی پشت بەست لەسەر "خۆپارێزی" دەوڵەت لە ژێر هەر هەلومەرج و بەهەر ئامرازێک، هزری ترانسێندێنت، کە سەروەر بوو بەسەر هزری سیاسیی قۆناغی سەدەکانی نێڤین، لە پێش مەرج و پێش گریمانەی ئەم هزرە، باوەری بە بەهای دووەم هێنا. لای تۆماس ئاکویناس و لە فەلسەفەی سکۆلاستیسیزمی سەدەکانی نێڤیندا، چاکە و خۆشبەختی دەروون وەکو باڵاترین جەوهەر و ئامانجی ژیان دەناسرا و بوونی مرۆیی و "خۆپارێزی" مرۆڤ و چڤاتی سیاسیی رۆڵی پلە دووی هەبوو، لای ماکیاڤێلی ئەم هەلومەرجە تەواو پێچەوانە کرایەوە. بۆ ماکیاڤێلی جەوهەری ژیانی سیاسیی بریتییە لە "خۆپارێزی" دەوڵەت. ئەو بەهایەکی باڵاتر بۆ ئەو کەسانە دادەنێت، کە "بۆیان وڵات بەهادارترە لە دەروون". ئەگەر بۆ تۆماس ئاکویناس خۆشبەختی دەروون باڵاترین ئامانجی ژیانی مرۆیی بێت، ئەوا لای ماکیاڤێلی ئەم کارە لە باشترین دۆخدا گرنگییەکی پلە دووی هەیە و لای ئەو باڵاترین ئامانجی چڤاتی سیاسیی بریتییە لە "خۆپارێزی" و "بەرژەوەندی دەوڵەت". پێچەوانەبوونەوەی تێروانینی بەهایی سەدەکانی نێڤین لەبارەی ئامانج و ئامراز، لە هیچ شوێنێکدا باشتر لە تێروانینی ماکیاڤێلی لەبارەی رۆڵی ئایین نایەتە بەرچاو.

ماکیاڤێلی ئاین بە ئامرازێک دەزانێت، کە دەشێت بە پشت بەستن پێی، جێگیری سیاسیی وڵات دابین و گەرەنتی بکرێت

ماکیاڤێلی ئاین بە ئامرازێک دەزانێت، کە دەشێت بە پشت بەستن پێی، جێگیری سیاسیی وڵات دابین و گەرەنتی بکرێت. لەمە بەدوا، ئاین بەو جۆرەی لە سەدەکانی نێڤیندا سەیردەکرا گۆڕا و، نەک وەکو ئامانجی ژیانی مرۆیی، بەڵکو تەنها وەکو ئامرازێک دادەنـرا بۆ جێگیری چڤاتی سیاسیی. بە پێچەوانەی سەدەکانی نێڤین و تەنانەت بە پێچەوانەی تێروانینی مارتین لۆتەر، کە دەوڵەت و فەرمانڕەوا بە شتێکی خوداوەندی و یەزدانی دادەنرا و ئەوەش بە "کاریزمای یەزدانی" لێکدەدرایەوە، ماکیاڤێلی دەوڵەت و میر "پاشا" بە شتێکی ئەمجیهانی و ئاین وەکو دڵنیاییترین و تاقیکراوەترین ئامراز دەزانێت بۆ رێگرتن لەو مەیلە مرۆییانەی، کە رووەو دارمان و گەندەڵی ئاراستە وەردەگـرن. بەمجۆرە ماکیاڤێلی ئەو سەربەخۆیی و ئۆتۆنۆمییە بە سیاسەت دەبەخشێت، کە بە سەدەکانی نێڤین و تەنانەت جیهانی ئەنتیکەش نامۆبوو.

لەبەرئەوەی ئەو نەک تەنها سیاسەت لە ئایین جیادەکاتەوە، بەڵکو ئایین دەخاتە ژێر کۆمەڵەیەک لە ئامانجە سیاسییەکان. گۆڕانی پارادایمی(نموونەیی)، کە لەتەک ماکیاڤێلیدا لە مێژووی هزرە سیاسییەکاندا روودەدات، وەکو ئەو گۆڕانە پارادایمییەیە، کە لەتەک نیکۆلاوس کۆپەرنیکۆس لە جیهانی فیزیکیدا هاتە ئارا. بەمجۆرە کۆپەرنیکۆس سیستمی خۆری دۆزییەوە، کە تێیدا خۆر چەقی گەردوونە، ماکیاڤێلیش سیستەمی سیاسەتی دۆزییەوە، کە خۆری دەوڵەت لە سێنتەرەکەیدایە. هاوتەریب لەتەک ئەم کارەدا، ماکیاڤێلی ئەو یاسامەندییە ناوەکییانەی مێژوو دادەرێژێت، کە تەواو سەربەخۆیە لە دەستێوەردانی خوداوەند. ئەوەی کۆپەرنیکۆس لەبارەی سیستمی گەردوون و یاساکانی سروشت ئەنجامی دەدات، ئەوا ماکیاڤێلیش لەبارەی مێژووی

13
فەلسەفە
ئایدیا والا

ژیانی مرۆیی ئەنجامی دەدات، چونکە ئەو لە مێژووش وەکو پرۆسیسیی پەرەسەندنی نیمچەسروشتی تێدەگات. لەجیاتی "شاری خودا"ی ئۆگۆستینۆس، ئەو تێگەی "زەروورەت" دادەنێت. ماکیاڤێلی، کە بە توندی لە ژێر کاریگەری قەیرانی زاڵی فلۆرەنس بوو و بەدوای ڕێگەچارەکانی نەهێشتنی ئەم قەیرانانەدا دەگــەڕا، ئیدی وەکو هزرڤانانی سەر بە نەریتی سکۆلاستیسیزم و یان جیهانی ئەنتیکە، بەدوای مەرجەکانی ژیانێکدا ناگەڕێت لە فەزیلەت و خۆشبەختی بۆ هاووڵاتیان، بەڵکو تەواوی سەرنجی خۆی چڕکردووەتەوە لەسەر بەردەوامی ناوەکی و گەشەسەندنی دەوڵەت و وڵات. بەمجۆرە، تەواوی دەستوورەکانی دیکە بەدوای نۆرمی ڕەهای "خۆپارێزی" و "بــەرژەوەنــدی" دەوڵەتدا دێن. لەم ڕووەوە، کاتیگۆری "خۆپارێزی" دەوڵەت، دەگۆڕێت بۆ شێوەیەکی ماتەریالیترین کاتیگۆری نوێسەردەم.

ڤیرتو (Virtu)[20] وەکو جەوهەری شایستەیی و لێهاتوویی

تێگەی ڤیرتو، کە من بە "مایە" وەریدەگێڕم[21]، سێنتەریترین و بنەڕەتیترین تێگەیە، کە ماکیاڤێلی لە فەلسەفە سیاسییەکەی خۆیداً بەکاریدەهێنێت. ڤیرتو لە زمانی ئیتالیدا هاوواتای واژەکانی لیاقە، لێهاتوویی، شایستەیی، پسپۆڕ، توانست و لە کۆتاییدا هێزی پیاوانە. ئەم تێگەیە لە قۆناغی ڕێنیسانسدا لە لایەن تیۆردارێژانەوە خرایە بەر لێکۆڵینەوە و بەهۆی ماکیاڤێلی کۆتاترین فۆرمولەبەندی و کۆبەندی لەبارەی ئەم تێگەیەوە ئەنجام دەدرێت. "ڤیرتو" لای ماکیاڤێلی "ئەو شتە"یە، کە پێویستە هەمیشە لە نێو تاک و نەتەوەکاندا هەبێت، بۆ ئەوەی بتوانن بگەن بە ئامانجی باڵاتر. بەپێی تێڕوانینی ماکیاڤێلی، بەبێ ڤیرتو، نەتەوە، و هیچ دەوڵەتێک ناتوانن لە درێژماوەدا جێگیری سیاسیی لە وڵاتدا گەرەنتی بکەن. "ڤیرتو" لای ماکیاڤێلی برێتییە لە هێزی ژیان، توانست و شیاوێتی و هونەری ئەنجامدانی کارە مەزنەکان و لێهاتوویی و شایستەیی لە تیۆری و پراکسیسیی سیاسییدا. "ڤیرتو" کەرەستەی خاوی سیاسەتە، کە پێویستە فۆرم وەربگرێت و لەسەر ئەم بنەمایەش نەتەوە یان گەلێک توانستی ئەنجامدانی چەندین کاری مەزنی دەبێت.

"کاتێک لەبارەی ڕەوتی کارەکانی مرۆڤەوە رادەمێنین، دەبینین جیهان هەمیشە بەیەک شێوە بووە. پێوەری چاکییەکان تێیدا بەرانبەر بووە بە پێوەری خراپییەکان، بەڵام چاکییەکان و خراپییەکان لە وڵاتێکەوە بۆ وڵاتێکی دیکە دەگوازرێنەوە، بۆ نموونە، دەزانین دەستەڵاتی دەوڵەتە مەزنەکان بەهۆی نەمانی مۆراڵ و نەریتەکان، هەمیشە لە دۆخی گۆڕانکاریدابووە و لەتەک ئەمەشدا، جیهان هەر ئەوە بووە، کە هەیە، تەنها بەو جیاوازییەی، کە هێزە زۆرەکانی سەرەتا لە ئاشوور کاریگەرییان نواند، پاشان لە وڵاتی مادەکان و پارس و سەرەنجام گوازرایەوە بۆ ئیتالیا و ڕۆم. ئەگەرچی دوای ئیمپراتۆریی جیهانیی ڕۆم، ئیمپۆراتۆرییەکی دیکە، کە درێژماوە بێت و دەستەڵاتەکانی هەموو جیهان لەخۆیدا کۆبکاتەوە، هەرگیز دەرناکەوت، بەڵام دەشێت ئەم دەستەڵات و هێزانە بەشێوەیەکی بەربڵاو و پەرش، لە لایی گەل و نەتەوەکاندا بدۆزرێنەوە، لەو شوێنەی هێشتاش مۆراڵ و نەریتە باشەکان ســەروەرن، بۆ نموونە، لە وڵاتی پاشانشینی فەرەنسا، یان لە ئیمپۆراتۆریی عوسمانلی و یان لە وڵاتی پاشای میسر و ئەمڕۆ لە لای ئاڵمانەکان و پێشووتر لای عەرەبەکان، کە چەندین کاری مەزنیان پێشخستووە و دەستیانگەیشتووە بە چەندین وڵات و سەرەنجام ئیمپراتۆریی ڕۆمیی خۆرهەڵاتیان دارماند"[22]. (گوتارەکان، کتێبی دووەم، ل191)

ڕوانینی کۆتایی ماکیاڤێلی لەبارەی بنەماکانی گوتاری- مۆراڵی سەدەکانی نێڤین، لەبارەی تێگەی "ڤیرتو" بەباشی خۆی دەردەخــات. "ڤیرتو" واتا ئەو ئیدیالە جیهانییەکەی، کە ئەو توخمە سەرەکییەکانی لە توانستی کرداری سیاسیی، ئەنەرژی، لێهاتوویی، بەدەستەڵاتی، شایستەیی، پسپۆڕی و کارزانیدا کۆبەندی دەکات. بە شێوەیەکی گشتی، "ڤیرتو" لای ماکیاڤێلی بریتییە لە ویست و توانستی مرۆڤەکان، کە شوێن ئامانجە خۆییە سیاسییەکانی کەوتووە تا دەستەبەریان بکات. بەمجۆرە، سیاسەت لە دەستی گروپێکی تایبەتمەند، کە ســوودیــان لە "کاریزمای خــودایــی"[23] وەردەگــرت، دەردەچێت و "هەرکەس"ێک دەتوانن لێی بەهرەمەند بێت. واتا هەرکەسێکی، کە "ڤیرتو" یان لێهاتوویی و پسپۆڕی و شیاوێتی هەبێت و بتوانێت سەرسەختانە بەدوای ئامانجە سیاسییەکانی خۆیدا بڕوات. لەم تیۆرییەدا، ئایدیای یەکسانیی مرۆڤەکان شاراوەیە و یەکسانی ئەم تیۆرییە "هەرکەس" و "هەرنەتەوە"یەکە، کە خاوەنی لێهاتوویی و پسپۆڕی بێت، ئەوا دەتوانێت کاری مەزن لە مێژوو و سیاسەتدا پێشبخات. هەروەها گەرەکە بگوترێت تیۆریی مێژوویی ماکیاڤێلی پشت بەست لەسەر گواستنەوەی "ڤیرتو" لە نەتەوەیەکەوە بۆنەتەوەیەکی دیکە، کە ئەمەمان لە گوتەکەی ســەرەوەی ماکیاڤێلی بۆ دەرکــەوت، ئەوا لە بنەڕەتدا هیومانیستانەیە و هیچ جۆرە ڕاسیزمێک، کە دواتر دەبێتە تیۆریی تایبەتمەندی هەندێک لە "یۆرۆسەنتەراڵەکان"، لە تیۆرییەکەی ئەودا بەدی ناکرێت. بە تێڕوانینی ماکیاڤێلی، دەشێت "ڤیرتو" لە لای هەر نەتەوەیەک هەبێت و ئەرکی هەر دەوڵەتێکیش برێتییە لەوەی پەروەردەی نەتەوەکەی خۆی بۆ دەستگەیشتن بە لێهاتوویی و پسپۆڕی و شیاوێتی ئاراستە بکات، کە ببێتە هۆی ئەنجامدانی کاری مەزن و دەستگەیشتن بە ئامانجە سیاسییەکان. لەم تێگەیەدا ماکیاڤێلی تەواوی خەسلەتە بنەڕەتییەکانی پیاوان (و ژنان)ی سیاسیی کۆبەند دەکات، کە بۆ جێگیری و بەردەوامی چڤاتێکیی سیاسیی پێویستە و ئەم شتەش بەبێ سەرنخستنە سەر فۆرمی

حکومەت، ئەنجامدەدرێت: "لە ئازاییەتییەوە، ئارامی دێتە ئاراوە، و لە ئارامیشەوە، تەنبەڵی، لە تەنبەلییەوە ناچارەکی دێتە ئاراوە و لە ناچارەکیشەوە، گەرەلاوژەیی و ئەنجامی گەرەلاوژەییش بریتییە لە دارمان. هەروەها لە ناخی دارمانەوە دیسپلین دێتە ئارا و لە دیسپلینیشەوە، ئازایەتی". (مێژووی فلۆرەنس، ل268)

بەمجۆرە، ماکیاڤێلی گریمانەی سیاسیی دەراستێنێت، کە وەکو بنەمای تیۆریی هزریی سیاسیی مۆدێرن دەردەکەوێت. بە پێچەوانەی تێروانینی زۆرێک، کە تێگەی "ڤیرتو" وەکو دەستەڵاتی چاپێنەری سیاسیی دادەنێن بە هەر نرخێک بێت، ئەوا "ڤیرتو" لای ماکیاڤێلی لە بنەرەتدا بریتییە لە دەستگەیشتن بە ئامانجە باڵاکانی سیاسەت. ئەم ئامانجە باڵایەش بریتییە لە "خۆپاریزی" چڤاتی سیاسیی و بەردەوامی و دیسپلین لە وڵاتدا. دیسپلینی سیاسیی بەهۆی لێهاتوویی، شایستەیی و شاوێتی، بریتییە لەو پرۆسیسە فەلسەفدییە سیاسییەی، کە رێنیسانسیی ئیتالی پێشکەشی جیهانی کردووە. ماکیاڤێلی بەو فۆرمولەبەندییە ناسراوەی خۆی "میر پێویستە هەم شێر و هەم رێوی بێت"، ئەم دەرەنجامگیرییە سیاسییە بە بەرزترین ئاست دەگەیەنێت. واتا دەبێت دەوڵەت هێز لەتەک فێڵ، فێڵی سیاسیی لەتەک ویستی بریاردان و توانستی سازشکردنی دیپلۆماتیکی لەتەک توانستی سوپاییدا ئاوێتە بکات، بۆ ئەوەی بتوانێت دیسپلینی ناوخۆیی و گەشەسەندنی خۆی لە دەرەوەی ئۆتۆبانەکان دەستەبەر بکات. لەم مەیدانەدا هێزە جیاوازە سیاسییەکان، رۆڵی سەرەکی بە "ڤیرتو" دەدەن. "ڤیرتو" رۆڵی پراتیکی ئامانجی سیاسیی دەگێرێت، بەڵام بەخت یان fortuna، نوێنەری توخمی رێکەوت و بێهودەییە لە مێژوودا. ماکیاڤێلی لە تەواوی نووسراوەکانی خۆیدا، لەبری باسکردن لە تێگەی بەخت، ئەوا جەخت لەسەر تێگەی "ڤیرتو" دەکاتەوە و دەبێژێت تەنها لەم شێوەیەدا ئێمە دەشێت لە خوونەریتی ئەم تێگە دەمدەمییە یەزدانییە پارێزراو بین. "هەموو دەوڵەتان، هەموو ئەو دەستەڵاتدارێتیانەی، کە خەلکی تا هەنوکە لەژێر سایەیدا ژیاون، یان کۆماریی بوون یان پاشایەتی (میرنشین). پاشایەتییەکان یان لە باوکەوە بە کور گەیشتوون یان لە نوێوە ئاواکراون... یان بەهۆی بەخت دەستەبەرکراون یان بەهۆی ڤیرتو". (میر، ل42)

ئەم پۆلێنبەندییەی ماکیاڤێلی تەنها بریتییە لە تێروانینێکی هونەری و تەکنیکی و هیچجۆرە بەهامەندییەکی نییە. ئەگەرچی ماکیاڤێلی بەردەوام دەبێت و دەبێژێت، کە ئەو پاشایەتییانەی (دەوڵەتانەی) لەسەر بنەمای "ڤیرتو" ئاواکراون، ئەوا توانستێکی زیاتریان هەیە بۆ مانەوە و دیسپلین، نەک ئەوانەی تەنها لەسەر "بەخت" بنیادنراون، بەڵام سەرباری ئەمە، ماکیاڤێلی باس لە جۆری دووەمیشیان دەکات.

فیخته

لە جیهانی ئەنتیکەدا، ئەریستۆتێلیس لە کتێبی "سیاسەت"دا، باس لە سێ جۆر حکومەتی باش دەکات: مۆنارشی(سەلتەنەتی)[24]، ئەریستۆکراتی و دیموکراسی، هەروەها سێ جۆر حکومەتی خراپیش دەستنیشان دەکات: تیرانیی تاکفەرمان[25] (یان ستەمکاری)، ئۆلیگارشی[26] و ئەنارشی[27] (حکومەتی گەرەلاوژەیی، کە بەهۆی زێدەرۆییەکانی دیمۆکراسییە وە دێتە ئارا). ئەم پۆلێنبەندییەی ئەریستۆتێلیس، بریتییە لە پۆلێنبەندییەکی نۆرماتیڤ[28] و بەهامەند[29]، کە تێیدا ئامانجی جێگیری و دیسپلین بریتییە لە خۆشبەختی و فەزیلەت. ماکیاڤێلی بەشێوەیەکی تەواو لەم تێگەیشتنە ئەریستۆتێلییە بۆ سیاسەت، دادەبرێت. بەو جۆرەی لەسەرەوە بینیمان، ئەو تەنها دوو جۆری دەوڵەت دیاریدەکات: دەوڵەتی تاک و کۆ. ئەم پۆلێنبەندییە تەنها پۆلێنبەندییەکی تەکنیکی و ریالیستیانەیە و هیچجۆرە بریاردانێکی بەهامەند تێیدا بەدیناکرێت. ماکیاڤێلی لە تەواوی نووسراوەکانی خۆیدا، خۆی لە هەموو جۆرە بریاردانێکی سۆزمەند و بەهامەند بەدوور دەگرێت و بەم هۆیەوە پێش ماکس ڤێبەر[30] دەکەوێتەوە.

پەیوەندی نێوان سیاسەت و زانین، کە لە جیهانی ئەنتیکەدا پلاتۆن و ئەریستۆتێلیس مەزنترین نوێنەری بوون، لە نوێسەردەمدا، ماکیاڤێلی وەکو مەزنترین نوێنەری ئەم پرۆسیسە

خۆی دەبینێت. ناسینی زەرووەرەتی مێژوویی و سیاسیی، هەبوونی "ڤیرتو"، واتا لێهاتوویی و شایستەیی و پسپۆری و کۆنترۆلکردنی هێزە ڕێکەوتییەکانی بەخت، ئەمانە ئەو وەڵامانەن، کە ئەو بۆ پرسیارە سەردەمسازەکان دەیداتەوە. بەمجۆرە، سیاسەت بە واتای "هونەری دەستەبەرکردنی ئەگەرەکان" و یان "هونەری دەستەبەرکردنی نائەگەرەکان" دێتە پێش و کۆنزەرڤاتیڤان، ریفۆرمیستان و ریڤۆلیوسیۆنەکان، هەریەکەیان بە نۆرەی خۆیان، سوودیان لە ماکیاڤێلی و تیۆرییە سیاسییەکەی ئەو وەرگرتووە. ئەگەر من گەرەکم بێت لە ڕستەیەکی پوختدا تیۆرییە سیاسییەکەی ئەو فۆرمولە بکەم، لە کاتێکدا، کە ئەو بە تایبەتی لە میر و گوتارەکاندا ڕامانگەلێکی قوڵی دارشتوون، ئەوا ئەم ڕستە پوختە بەم چەشنە دەبێت: لای ماکیاڤێلی سیاسەت واتا: "چۆن دەستەڵاتی سیاسیی دەستەبەر بکەین؟ چۆن دەستەڵات دەپارێزین؟ و لە چ شێوەیەکدا دەستەڵات لە دەستدەدەین؟". پرسی دەستەبەرکردن و پاراستنی دەستەڵات لە رۆژگاری ماکیاڤێلییەوە، گۆڕاوە بۆ پرسێکی سێنتەری و بنەرەتی سیاسەت. لەم شێوەیەدا توانستە ڕاستەقینەکان لە "گریمانەوە" دەگۆڕێن بۆ "دیفاکتۆ" (یان کرداری ڕاستەقینە). زانست لەتەک سیاسەتدا لای ماکیاڤێلی زۆر بە پتەوی بە یەکەوە بەستراوەتەوە، کە ئەستەمە لە یەکتریان جیابکەینەوە.

ڕێبازی پارسەنگیی هێزەکان

لە کاتێکدا ماکیاڤێلی لە میردا دەخوازێت پرەنسیپی "خۆپارێزی" دەوڵەت دابنێت، ئەوا لە گوتارەکاندا پشتگیری لە سیستمی کۆماری و پارسەنگی هێزەکان دەکات. ڕەوشی سیاسیی لە ئیتالیا لە کۆتاییەکانی سەدەی پازدە و سەرەتای سەدەی شازدەدا بەجۆرێک ڕەشبینانە بوو، کە ماکیاڤێلی بۆ چارەسەرکردنی ئەم نەخۆشییە، واتا نەبوونی یەکێتی و یەکگرتوویی لە نێوان حکومەتە ئاراییەکانی ئیتالیا، ئەوا ژەهر بە شیاو دەزانێت بۆ ئەوەی وڵاتەکەی خۆی لەو ڕەوش و پێگەیە ڕزگار بکات. پێشنیاری ماکیاڤێلی لە کۆتایی کتێبی میردا "هاندان بۆ ڕزگارکردنی ئیتالیا لەدەست بەربەرەکان" ئەم شتە بە ڕوون و ئاشکرایی دەبینرێت. لەم هاندان یان بانگهێشتەدا، ئەو تەواوی توانستی ڕەوانبێژی و گوتاربێژی خۆی نمایش دەکات. خواستی ئەو لەسەر بنەمای بەدەستەوەگرتنی دەستەڵات لە لایەن "کەسێکی نائاسایی"، "مرۆڤێکی خاوەن ڤیرتو"، کە بە ڤیرتوییەکەی و کارە مەزنەکانی خۆی، کۆتایی بە قەیرانی سیاسیی ئیتالیا بهێنێت و هاوکات ئیتالیا یەکبخات، ئەمەش برێتییە لە پنتی کۆتایی میر و بەڵگەی سەرەکی و ڕاستەوخۆی ڕامانی سیاسیی ئەوە. میر لە ژێر کاریگەری ڕاستەوخۆی قەیرانی سیاسیی ئیتالیا و لە ماوەی کەمتر لە چوار مانگ نووسراوە.

بە پێچەوانەوە، لە گوتارەکاندا، کە ماکیاڤێلی بۆ ماوەی پازدە ساڵ کاری لەسەرکرد، بابەتی سەرەکی کتێبەکە برێتییە لە مێژووی ڕۆم، کە تێیدا ماکیاڤێلی بە مەودایەکی زێت بە بەراوردکردن لەتەک میردا، بە توێژینەوە لەبارەی سیاسەتەوە خەریک دەبێت. لە میردا، ماکیاڤێلی قۆناغە مێژووییەکانی قەیرانە دەوڵەتییەکان و ڕێگەی دەرچوون لەم قەیرانە دەخاتەڕوو. هزری ئەنتیکەیی "خولانەوەی شێوازە حکومەتییەکان" بۆ یەکەمین جار لای پۆلیبیوس دادەڕێـــژرێـــت ئەویش بە ڕووکردنە تیۆریی سیاسیی ئەریستۆتێلیس، کە لەسەرەوە باسکرا. ئەم خولانەوەیە لەتەک سیستمی پاشایەتیدا سەرەتایگرتووە، کە بە ناچارەکییانە دەگۆڕێت بۆ سیستمیی تیرانی. بە بەشداریکردنی گەلێر، حکومەتی دیمۆکراتیک پێکدەهێنرێت، کە لە پرۆسیسیی پەرەسەندنی خۆیدا بەهۆی جەنگی نێوخۆییەوە تا سنووری گەرەلاوژەیی هەرس دێنێت و ئەمەش برێتییە لە دووبارە گەیشتنەوە دەستەڵات لەلایەن پاشاوە. ئەم "خولانەوەیە لە سیستەمەوە بۆ بێ سیستمی و بە پێچەوانەوە" برێتییە لە توخمە پێکهێنەرەکانی پرەنسیپی فەلسەفەی سیاسیی ئەو لە گوتارەکاندا: "وڵاتەکان ئەو نەریتەیان هەیە، کە لە گۆڕان و وەرچەرخانی خۆیاندا لە سیستەمەوە ڕووبکەنە بێ سیستمی و دوای ئەوە، جارێکی دیکە لە بێ سیستمییەوە ڕووبکەنە سیستم. ئەمە سروشتی مرۆڤە، کە ناتوانێت ئارام بێت". (مێژووی فلۆرەنس، ل77)

لە گوتارەکاندا، ماکیاڤێلی ڕوودەکاتە ئەم تێروانینە، کە تەواوی ئەو فۆرمانەی حکومەت، کە لە سەرەوە باسمانکردن، ئەوا بە ئاسانی ڕووەو گەندەڵبوون ئاراستە وەردەگرن، لەبەر ئەوەی لە لایەکەوە ئەوان نابەردەوام و لە لایەکی دیکەوە، خراپن. بەڵگەی سەرەکی ئەمەش، برێتییە لەو تێزەی خۆی لەبارەی گەندەڵی سروشتی مرۆڤ. ماکیاڤێلی بۆ ڕێگەچارەی ئەم کێشەیە "دەستووری ئاوێتە"[31] پێشنیار دەکات.

فەلسەفەی مێژووی ماکیاڤێلی

بە شێوەیەکی گشتی دوو تێگەیشتنی دەوڵەمەند لەبارەی بزووتنی پەرەسەندنی مێژوو بوونی هەیە. یەکێک مۆدێل یان Schemaی بزووتنی هێڵییە، کە لەسەر ئەم بنەمایە، مێژوو ڕووەو ئامانجێکی ئیدیالی دەبزوێت و هەڵگری ئامانجی پێشکەوتن و تەواوێتییە. بۆ هەندێکی دیکە مێژوو ڕووەو دابەزینی مرۆڤ، ئەوا بەلای دارمان[32] و هەرەسهێنان[33]ەوە ئاراستە وەردەگرێت. لایەنگرانی بزووتنی هێڵی مێژوو بەلای پەرەسەندنی بیکۆن، ڕۆشنگەرانی فەرەنسی و هێگل و مارکسدا دەیشکێننەوە و لایەنگرانی بزووتنی مێژوو ڕووەو دارمان و هەرەسهێنان ڕووەو تۆینبی

و شپینگلەر ئاراستە وەردەگــرن. بۆ ماکیاڤێلی مێژوو بریتییە لە کۆمەڵێک لە رووداوەکان رووەو پەرەسەندن و، هەروەها رووەو پێچەوانەکەیشی. ماکیاڤێلی بە باوەڕی بە مۆدێلی "قۆناغە مێژووییەکان" هەیە و تێیدا هیچجۆرە پێشکەوتنێکی جیهانی و گەردوونی نابینێت. تیۆریی سیاسیی و مێژوویی ماکیاڤێلی نەک لەسەر بنەمای پرۆژەیەکی گشتی پێشکەوتن و تەواوێتی لە مێژووی جیهاندا، بەڵکو لەسەر بنەمای سەرکەوتنێکی براوەیی بەشەکی رێکخراوە.

سەرچاوەکان

- شهریار، نیکولو ماکیاولی، بـرگـردان داریـوش ئ‌شـــوری، ویـرایـش دوم، نشر مرکز، تهران 1375
- گفتارها، نیکولو ماکیاولی، بـرگـردان محمدحسن لـگـفـی، انـتـشـارات خـــوارزمــی، تــهــران 1377
- فرهنگ رنسانس در ایتالیا، یاکوب بورکهارت، برگردان محمدحسن لگفی، گرح نو، تهران 1376

Niccolo Machiavelli, Politische Schriften, Fischer Taschenbuchverlag, Frankfurt am Main, 1990

سەرچاوەی ئەم وەرگێڕانە:

* شـــمـــارە 90 نـــشـــریـــە راە ئ‌زادی. www.rahe-azadi.com

---

1 لە ئینگلیزیدا بووە بە شارستانێتی رێنیسانس لە ئیتالیا، ئەگەرنا دەقە ئالمانییەکەی لەبەردەستی ئێمەی وەرگێڕە، بە ناوی کلتوری رێنیسانس، وەرگێڕ

2 Homo Universal

3 Rearistokratisierung

4 Particular

5 Universal

6 Niccolo Machiavelli

7 (Mirror of the Prince (Fürstenspiegel

8 Theolologistic

9 Teleology (مەبەستمەندی)

10 Causality

11 ڤیرتو Virtue، بە گشتی بە فەزیلەت وەردەگێردرێت، بەڵام لای ماکیاڤێلی ئەم واتایە نابەخشێت و ئێمە هەوڵدەدەین لە بنەرەتەوە جارێکی دیکەن هەر لە گریکەوە بەسەر واژەی ڤیرتوداً بچینەوە، بەڵام دەشێت لای ماکیاڤێللی نزیکترین واتای بۆ بدۆزینەوە، ئەویش هونەرە، هەرچەند ئەم تێگەیەش واتای تەواوی ڤیرتو نابەخشێت، بۆیە لەم کاری وەرگێڕانەدا تەنها ڤیرتو دەنووسینەوە (پێشرەو).

12 Fortune

13 Necessary

14 (Self-preservation (Selbsterhaltung

15 (reason of the State (Staatsraison

16 Normative

17 Political Imperative (Politische (Imperativ

18 (Concept (Konzept

19 Constant of Anthropology

20 Virtue یان هونەر، ئەگەر لای ماکیاڤێلی ئەم واتایە ببەخشێت.

21 مایە: بنچینە، هونەر، خوێندەواری و زانین، توانایی، لێهاتوویی، سەرمایە، و زۆر واتای دیکەیش دەبەخشێت، بەڵام ئێمە بۆ ئەوەی لای ماکیاڤێلی بەهەڵەدا نەچین، ئەم تێگەیە وەرناگێڕینە سەر کوردی و وەکو خۆی دەینووسینەوە، تەنها لە نێو تێکستەکەدا دەتوانین لە واتاکەی تێبگەین و بزانین مەبەستی ماکیاڤێللی چییە لە تێگەی ڤیرتو(پێشرەو).

22 ئیمپراتۆریی رۆمی خۆرهەڵاتی لە لایەن تورکانی عوسمانلییەوە دارمێنرا، نەک بە دەستی عەرەبەکان، دەشێت ئەمە هەڵەیەکی مێژوویی ماکیاڤێلی بێت.

23 یان بەخششی خودایی، واتـا ئەوانەی پێیانوایە دەستەڵاتدارێتی لە لایەن خوداوەندەوە بەوان بەخشراوە.

24 Monarchie

25 Autokrat Zwangsherrschaft

26 Oligarchie

27 Anarchie

28 Normativ

29 Wertorientiert

30 (Max Weber (1881-1961

31 (Mischverfassung (Mix Constitution

32 (Dekadenz (Decadence

33 (Untergang (Decline

شۆپنهاوەر و نیچە

شۆپنهاوەر و ئاکاری پشتگوێخستنی جیهان و ژیان ..نیچە و ئاکاری بایەخدانی باڵا بە ژیان، رەخنەی نیچە لە ئاکارە باوەکان

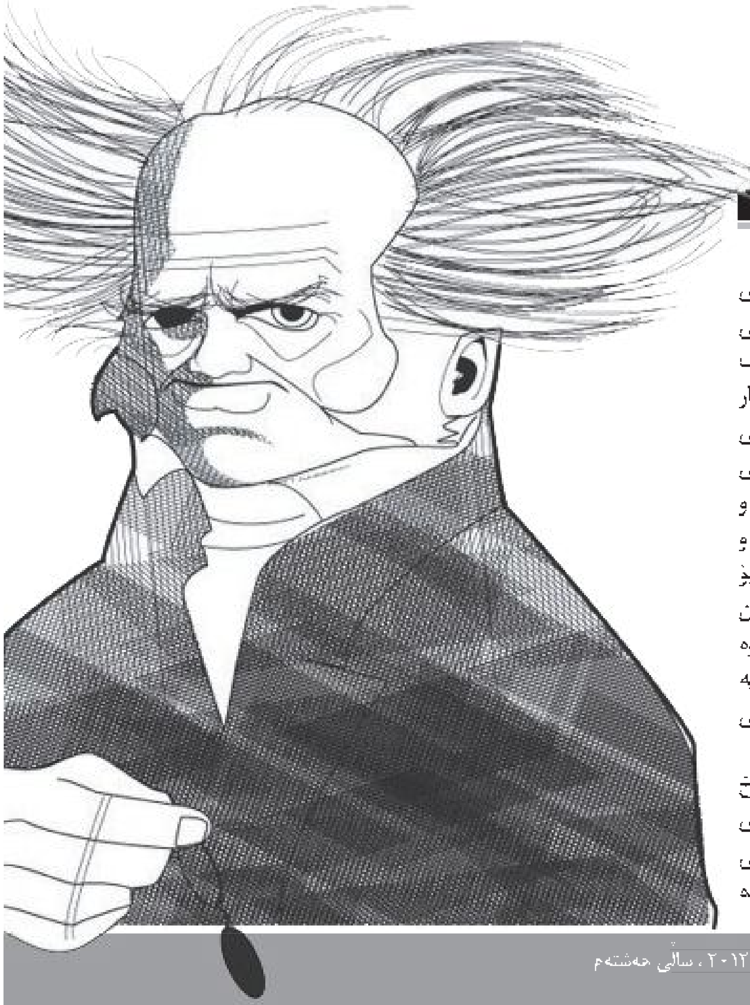

ئەلبرت شفایزەر   لەعەرەبییەوە: عەبدوڵلا مەحمود زەنگنە

بۆ بەدبەختی گەورەترین دوو بیرمەندە ئاکاریستیەکەی نیوەی دووهەمی سەدەی نۆزدە، کە شۆپنهاوەر و نیچەن، نەیانتوانی یارمەتیی سەردەم بدەن لە هەولیدا بۆ بەدەستهێنانی رێبازێک لەبارەی ئاکاری کۆمەڵایەتییەوە کە بەمانای تەواو ئاکار بێت. ئەم دوو بیرمەندە ئیشیان لەسەر ئاکاری تاکە کەسی کرد و لەم ئاکارە تاکە کەسییەشەوە ئاکاری کۆمەڵایەتی گەشە ناکات. ئەوان تێبینیی خۆیان خستەروو، هەرچەند ئەو تێبینییانەیان بەهای خۆی هەبوو، بەڵام نەیتوانی لەرووی ئەو بەرەولێژیی چوونە ئاکارییەدا بووەستن کە لە دیدی گشتیدا بۆ ژیان تا دەهات زیاتر دەبوو. هەردووکیشیان لەوەدا هاوبەشن کە دوو ئاکاریستی بنچینەیین، واتە لە بنچینەی یەکەمەوە کە ژیانە. نیچە و شۆپنهاوەر ناچنە نێو رامانە گەردوونیە ئەبستراکتەکانەوە، بەلکو ئاکار لای ئەمان ئەزموونە بۆ ویستی ژیان، بۆیە لە قووڵایی ناخیانەوە بە گەردوونی دادەترێن.

لای شۆپنهاوەر ویستی ژیان دەیەوێت بە ئاراستەی بایەخ نەدان بە جیهان، ژیان بەرەو ئاکار ئاراستە بگرێت و لای نیچەپیش ئاکار خۆی بۆ جەختکردنەوە و بایەخدانێکی قووڵ بە جیهان و ژیان تەرخاندەکات. ئەم دوو بیرمەندە